

JOACHIM R. SÖDER: OD ONTOKOZMOLÓGIE K ONTOLOGIKE

Úvod. Takzvaná ontoteologická konštitúcia Aristotelovej *Metafyziky*, alebo skôr lepšie: oba rozdielne nábehy v určení oblasti predmetu Prvej filozofie v *Metafyzike* [1 a E 1, stáročia pripravovali interpretom problémy. Ak nasledujeme výklad M. Heideggera ([1], 26; [2], 52), za touto ambiguitou sa neskrýva náhoda, ale vytvára podstatu metafyziky, a to nielen aristotelovskej. Základná metafyzická otázka “Prečo je vôbec niečo, a nie skôr Nič?” ([3], 1 6) si vyžaduje skúmanie súcna ako takého a v celku v “zakladajúcej jednote najvšeobecnejšieho” a v “zakladajúcej jednote... najvyššieho nad všetkým” ([2], 55). Niet sa teda prečo čudovať, ak sa aj filozofia stredoveku, pri úplne odlišných východiskových podmienkach ako Aistoteles, zaoberá metafyzikou v jej dvojitej prirodzenosti. Pritom však neprolonguje jednoducho iba Aristotelov koncept, ale ho kreatívne premýšľa v novom začiatku, ktorý sa historicky nedá vnímať iba ako *druhý* začiatok, ale, videné systematicky, ako *druhý začiatok* metafyziky [4].

Rôznorodé pokusy, ako dať do vzťahu *metaphysica generalis* a *metaphysica specialis* (toľko novoveká terminológia), sa dajú, ako ukázala príslušná štúdia A. Zimmermanna [5], zaradiť do troch základných typov: Boh ako príčina (vlastného) subjektu metafyziky; Boh ako časť subjektu metafyziky; Boh ako jeden z mnohých subjektov metafyziky.

Mohli by sme v podstate hovoriť aj o koncepcii analógie, univokácie a ekvivokácie. Každý jeden rozličný pokus o riešenie nespočíva len na rozličnom chápaní výkonu a hraníc ľudskej poznávacej schopnosti a na odlišných pojmoch vedenia a vedy, ale sa orientujú na rozličné určujúce idey.

Nasledujúce úvahy sa koncentrujú na jeden aspekt metafyziky, ako ju chápal jeden z najvplyvnejších stúpcov analógie Tomáš Akvinský. Ide o to, čo by sme mohli nazvať Tomášovým “ontokozmologickým” prístupom k metafyzike. Voči nej postavíme v druhej časti úplne odlišný spôsob prístupu teoretika *univocatio entis*, Jána Dunsa Scota.

I. Koncepcia, ktorú tu pomenujeme “ontokozmológia”, neznamená nič neznáme. Znamená spojenie oblasti súcna ako súcna s Aristotelovou, prípadne aristotelovskovoplatónskou kozmológiou a jej odlišením translunárnej a sublunárnej sféry. Inak povedané, chápe interpretáciu meta-fyzických “skutočností” podľa vzoru fyziky. Toto spojenie je už - toľko H. Flashar - prezobrazené v “priestorovo-kozmomorfnej predstave” Aristotela.¹

Aj keď je tento aspekt dostatočne známy, zdá sa mi, že jeho dosah na vytvorenie Tomášovej metafyziky ako ontoteológie je doteraz málo preskúmaný. Na jednom detailnom probléme, pýtanie sa na základ kontingencie, by som chcel ukázať, ako rozličné

¹ Napr. De caelo I 9, Fyzika VIII 10 alebo Metafyzika XII 8 (pozri [6], 419).

prístupy štruktúrujú nielen stratégie riešenia inak, ale aj premieňajú samotný predmet skúmania.

Tomáš podrobne rozpracúva otázku zapríčinenia kontingentných účinkov v prvej knihe *Komentára k Sentenciám Petra Lombardského*, kde sa pýta, či má Boh vedenie o kontingentných veciach a či je toto vedenie príčinou kontingentných vecí a ich stavov. Ak odpovedáme na túto otázku kladne, vzniká nasledovná ťažkosť: Ak je Božie vedenie nevyhnutné a nemôže sa myliť, ako môže byť príčinou účinkov, ktoré sa môžu prihodiť tak alebo onak? Nestáva sa tým práve *modus* kontingentného bytia nemožným alebo fikciou?² Takýto záver by bol však nezmyselný, lebo by ústilo - keďže Boh je príčinou všetkého - do deterministického tvrdenia, že nejestvujú nijaké iné len nevyhnutne zapríčinené veci. Tomáš sa pokúša uniknúť necesitarej konzekvencii tvrdením, že v reťazci príčin nevyhnutnosť alebo kontingentnosť posledného účinku nenasleduje prvú príčinu, ale jej najbližšiu príčinu. V kauzálnej reťazi neskoršia príčina totiž môže prijať od skoršej príčiny pochádzajúci "impulz" (*virtus*) iba v jej vlastnom spôsobe. Od spôsobu prijatia tohto impulzu závisí, čo a ako sa od *causa prior* pochádzajúci účinok sám znova stane príčinou ďalšieho.³ Nedostatočnosť alebo zabrzdenie spôsobu prijatia (*modus receptivus*) môže teda úplný prenos impulzu obmedziť a nepripustiť pôvodne intendovaný účinok. Tým Tomáš rieši východiskovú apóriu: hoci Boh ako *causa prima* zapríčiňuje nevyhnutne, predsa v oblasti *causae secundae* môže jestvovať kontingencia, keďže sú niektoré príčiny obmedzené či už vnútornými, alebo vonkajšími, a preto nespôsobujú nevyhnutné, ale kontingentné, teda od pôvodného impulzu sa "odchyľujúce" (*deficientes*) účinky.⁴

Spomenutie možnej nedostatočnosti otvára nový prehľbujúci aspekt: Kontingencia nie je len výsledkom zbiehajúcich a obmedzujúcich sa bližších príčin, ale pramení v konečnom dôsledku z ich nedostatočnosti. Ak sú však príčiny nedostatočné, musí byť taký *a fortiori* aj účinok. Kontingencia je takto nedokonalým spôsobom bytia, totiž principiálnej nedostatočnosti: V oblasti stvorenia všetko speje k Ničomu, z ktorého bolo stvorené. Len milosť Božia ho udržiava pri bytí. Schéma, v ktorej Tomáš túto zásadu

²Thomas, *Sent. I. d.38 q.1 a.5 copr.* (ed. Mandonnet I 909): "Causae necessarie et immutabilis videtur esse effectus necessarius; unde cum scientia Dei sit causa rerum, et sit immutabilis, non videtur quod possit esse contingentium." Pozri tamtiež, arg. I (ed. Mandonnet I 907): "Scientia enim Dei est causa omnium scitorum bonorum. Sed omnis causa necessaria inducit necessario effectum: posita enim causa, necessario ponitur effectus, nisi causa sit deficiens in minori parte, sicut causa naturalis. Cum ergo scientia Dei non sit deficiens, videtur quod id cuius est, sit necessarium, et ita non contingentium."

³Pozri tamtiež, corp. (ed. Mandonnet I 909): "Quandoque enim sunt causae multae ordinatae, effectus ultimus non sequitur causam primam in necessitate et contingentia sed causam proximam; quia virtus causae primae recipitur in causa secunda secundum modum causae secundae. Effectus enim ille non procedit a causa prima nisi secundum quod virtus causae primae recipitur in secunda causa."

⁴Komentár k Perihermeneias dáva výslovne na jednu rovinu kontingentný spôsob so schopnosťou k nedostatočnosti. Pozri Thomas, *In Peryerm. I 14* (ed. Leon. I* 78b): "Ex ipsa uoluntate diuina originatur necessitas et contingentia in rebus, et distinctio utriusque secundum rationem proximarum causarum: ad esse contingens, ordinavit causas contingentem agentes, <id est> potentes deficere."

interpretuje, je schéma narastajúcej podobnosti pri narastajúcej blízkosti: Niečo musí byť prvej príčine, onej Božej, nemennej, nevyhnutnej, dokonalej príčine o to podobnejšie, o čo je jej bližšie; primerane sa podobnosť pri narastajúcej “vzdialenosti” čoraz viac stráca.⁵ Myšlienku blízkosti k pôvodu, prípadne vzdialenosti od neho Tomáš rozvíja v dvoch smeroch: podľa Aristotelovej kozmológie stoja nebeské telesá, ako súhlasne referuje *Suma proti pohanom*, nehybnému, všetko hýbajúcemu pôvodu bližšie ako oblasť Zeme “pod Mesiacom”. Zatiaľ čo nebeské telesá sú hýbané nehybnými “oddelenými substanciami”, ktoré stoja Bohu najbližšie a vo svojom neustále pravidelnom pohybe nesú v sebe ešte istý “obraz” nehybného zotrývania, dochádza v sublunárnom svete k nepravidelným pohybom na základe väčšej vzdialenosti od pôvodu.⁶ Hoci nebeské telesá prísne pravidelným vplyvom pôsobia na “nižší svet”, predsa v dôsledku toho, že medzi ne vstupujú deficitné *causae particulares inferiores*, dochádza k oslabeniu, ba dokonca k pomýleniu celého účinku.⁷ Iný smer, na základe ktorého sa rozvíja spomínaná úvaha, má ontologický charakter a vysvetľuje odstup k prvej príčine ako väčšiu alebo menšiu “blížkosť bytia”: Medzi tým, čo “skrže seba samého jestvuje”, a “Ničím” je natiahnutý *ordo rerum*. Čím je *res* bližšie k pôvodu bytia, tým viac participuje na plnosti bytia. Paralelne ku kozmologickej interpretácii nehybných “oddelených substancii” sa Tomáš dokonca odvažuje povedať, že tie stvorené veci, ktoré “stoja Bohu najbližšie, a preto sú najvzdialenejšie k ne-bytiu”, nemajú možnosť ne-byť, a tým “majú bytie s nevyhnutnosťou”. Vzdialenejšie súcna môžu však upadnúť do ne-bytia.⁸ Obe vysvetlenia základnej schémy 'blížkosť, prípadne vzdialenosť od pôvodu' Tomáš od seba prísne neoddeľuje, ale ich priberá do vzájomnej interpretácie. Preto hovorím o ontokozmologickej koncepcii. Na pozadí tejto ontokozmológie je zjavné, ako môže dôjsť ku kontingentným fenoménom: Na základe vzdialenosti od prvej príčiny môže niekedy vstúpiť do oblasti premenlivého oslabenie *virtus*, ktorý je potrebný na pôsobenie príčiny, alebo sa rozličné pôsobiace príčiny vzájomne obmedzujú vo svojom

⁵ Pozri Thomas, Scg. III c.72 (ed. Leon. XIV 214a): “Quanto aliqua sunt propinquora Deo, tanto magis de similitudine ipsius participant: et quanto magis distant, tanto magis a similitudine ipsius deficiunt.”

⁶ Pozri tamže: “Illa autem quae sunt Deo propinquissima, sunt omnino immobilia: scilicet substantiae separate, quae maxime ad Dei similitudinem accedunt, qui est omnino immobilis. Quae autem sunt his proxima, et moventur immediate ad his quae semper eodem modo se habent, quandam immobilitatis soeciem retinent, in hoc quod semper eodem modo moventur, sicut corpora caelestia. Consequitur ergo quod ea quae consequuntur ad ista, et ab eis sunt mota, longius ab immobilitate Dei distant, ut scilicet non semper eodem modo moveantur.”

⁷ Pozri Thomas, Sth. I q. 115 a.6 ad 1 (ed. Leon. V 547b): “Ad primum ergo dicendum quod corpora caelestia sunt causa inferiorum effectuum mediantibus causis particularibus inferioribus, quae deficere possunt in minore parte.”

⁸ Thomas, Scg. II c.30 (ed. Leon. XIII 338b): “Quanto aliquid magis distat ab eo quod per seipsum est, scilicet Deo, tanto magis propinquum est ad non esse. Quanto igitur aliquid est propinquius Deo, tanto magis recedit a non esse. Quae autem iam sunt, propinqua sunt ad non esse per hoc quod habent potentiam ad non esse. Illa igitur quae sunt Deo propinquissima, et per hoc a non esse remotissima, talia esse oportet, ad hoc quod sit rerum ordo completus, ut in eis non sit potentia ad non esse. Talia autem sunt necessaria absolute. Sic igitur aliqua creata de necessitate habent esse.”

pôsobení. Tak sa prihodí (*contingit*), že nejaká *res naturalis* nie je vždy činná tým istým spôsobom, ale sa občas odchyľi (*deficit*) od cieľa, po ktorom nevyhnutne túži.⁹

II. Inak ako Tomáš, Ján Duns Scotus¹⁰ sa neorientuje na určujúcu predstavu *analogia entis*, ale zastáva z epistemologických dôvodov *univocatio entis*. Preto je jeho koncepcia metafyziky postavená na rovine kategórie prekračujúceho pojmu “súcna” a na jeho transcendentálnych určeníach: Súcno ako také je uchopené ako intenzívna veličina, ktorá môže byť v rozličných modoch a stupňoch bytia a explikuje sa formálne a modálne. Obzvlášť dôležitými sa pre túto explikáciu stávajú v Scotovom východisku takzvané disjunktívne transcendentálie, teda tie transkategoriálne určenia, ktoré vždy ako pár majú rovnakú extenziu ako oblasť súcna. Okrem určenia “nekonečný konečný” a mnohých ďalších k nim patrí aj pár určení “nevyhnutný kontingentný”. Napriek tomuto “transcendentálnemu” východisku zostáva Scotov projekt stále zviazaný s kategoriálnou skúsenosťou a posteriori. Tak aj pred Duns Scotom prichádza otázka: Čo je dôvodom toho, že udalosti nastávajú kontingentným spôsobom?

Tomášovu odpoveď o takzvanom emergentnom vyskytovaní sa fenoménu kontingencie v oblasti stredných a druhých príčin Scotus dôrazne zamietá. Ak by sme chceli na základe ontokozmologickej koncepcie pripustiť, že prvá príčina zapríčiňuje vyslovene nevyhnutne, nevysvetlili by sme, ako by mohlo v rade príčin nastať na hocijakom mieste kontingentné zapríčinenie alebo účinkov. V konečnom dôsledku by sme zrušili fenomén kontingencie ako takej.¹¹ Príčina, ktorá je včlenená do *ordo causarum*, môže zapríčiňovať iba takým spôsobom, akým je ona sama zapríčinená.¹² Ak je teda zapríčinená skoršou príčinou v mode nevyhnutnosti, sama nemôže inak. Zo svojej strany môže zo seba produkovať len nevyhnutné účinky. Tieto môžu byť znova nevyhnutnými príčinami pre ďalšie účinky, takže pri zstupe po reťazi príčin až k poslednému účinku by vždy vystupovala nevyhnutnosť, nikde však kontingencia.¹³ Aj keď spájanie príčinných reťazí a ich vzájomné obmedzovanie sa ukazuje iné účinky ako ich separátny priebeh, predsa

⁹Pozri Thomas, Scg. III c.72 (ed. Leon. XIV 214 b): “Debilitatio virtutis alicuius substantiae. et eius impedimentum ex aliquo contrario agente, est ex aliqua eius immutatione. [...] Ex virtutis autem debilitate, et eius impedimento, contingit, quod res naturalis non semper eodem modo operatur, sed quandoque deficit ab eo quod competit sibi secundum suam naturam, ut sic naturales effectus non ex necessitate proveniant.”

¹⁰K nasledujúcemu pozri [7], kde sa podrobne preberá Scotova filozofia kontingencie a jej význam pre vytvorenie metafyziky.

¹¹Pozri Duns Scotus, Lect. I d.39 n.35 (ed. Vat. XVII 489): “Si prima causa necessario causat et movet causam sibi proximam, et necessariam habet habitudinem ad illam, igitur illa secunda causa necessario movet hoc quod movet et causat.” Podobne Duns Scotus, Ord. I d.38/2 39 n.12 (ed. Vat. VI 412).

¹²Pozri Lect., na inom mieste: “Causa secunda non movet nisi in quantum movetur a prima.” Ord., na inom mieste: “Causa movens in quantum mota si necessario movetur, necessario movet.”

¹³Pozri Lect., na inom mieste: “Si igitur necessario movetur et causatur a prima, necessario movet aliud, et sic semper descendendo ad effectum producendum, et ita totus ordo causarum in movendo erit necessarius, et consequens nullum effectum contingenter possunt producere.” Podobne Ord., na inom mieste.

aj tieto podliehajú tej istej prísnej nevyhnutnosti, lebo všetky sa spätne vzťahujú na *causa prima* a jej modus zapríčiňovania. Ak však kontingencia skutočne je, potom sa predstava, že všetko to, čo sa týka prvej príčiny, je nevyhnutné, nedá ďalej udržať, lebo druhé príčiny môžu "hýbať" len tým spôsobom, akým ony samy sú "hýbané". Skôr musíme pripustiť, že už *causa prima* zapríčiňuje kontingentným spôsobom a že sa v nej zakladá každá "sekundárna" kontingencia.¹⁴ Čo však je to, čím kontingentne začína sled príčin?

Posledný dôvod každého kontingentného účinku podľa Scota musíme hľadať vo vôli, ktorá z logicky možných alternatív vyberá jednu a určí ju na realizáciu. Verný svojmu základnému východisku chápe Scotus aj vôľu "transcendentálne", totiž ako *perfectio simpliciter*, ako "čistú dokonalosť", ktorá pri odhliadnutí všetkých "tu a teraz" fakticky sa vyskytujúcich obmedzeniach nie je ničím iba pojmom čistej vôle. Ako taký je univočiteľne vypovedateľný tak o Bohu, a v tomto prípade bez ohraničenia, ako aj o človeku - tu však so značnými obmedzeniami. Týmto spôsobom môže Scotus vypracovať základnú metafyzickú štruktúru fenoménu kontingencie bez toho, aby bol odkázaný na kozmologický či kategoriálny interpretačný model (ako napríklad blízkosť a vzdialenosť). Kontingentné je to, "čoho protiklad by sa mohol udiat, keď sa ono deje" (*id cuius oppositum posset fieri quando istud fit*). Každá kontingentná udalosť *A* je charakterizovaná tým, že k nej jestvuje logicky možná komplementárna udalosť *A*, ktorá sa preto neuskutočnila, pretože vôľa v slobodnom sebaurčení chcela *A*, a nie *A*. Tým, že dokonalá vôľa vyberá z množiny logicky možných obsahov všetky stvoriteľné stavy sveta, sa nejaká usporiadaná množina z možností vyznačuje ako aktuálny svet, zatiaľ čo neohraničene mnohé iné možné svety zostávajú nerealizované. Hoci neuskutočené možnosti nie sú *entia simpliciter*, teda sa nenachádzajú v skutočnej stavbe sveta alebo v nejakej prísnej ontokozmológii, predsa im patrí "formálne zo seba" (*formaliter ex se*) istá realita (*realitas*), ktorá ich odlišuje od čistého Nič. Hoci ich súčasť je - prepáčte za výraz - menej "intenzívna" ako tá, ktorú majú *entia simpliciter*, tento minimálny moment však stačí na to, aby sme ich uchopili ako predmety tej vedy, ktorá skúma *ens inquantum ens*.¹⁵ Z toho vyplýva, že všetky stavy sveta, ku ktorým sú formálne možné alternatívne stavy, sú kontingentne realizované voľbou vôle, či už nekonečnej a dokonalej vôle Božej, alebo konečnej ľudskej vôle. Inými slovami: Žiadna *res in actu* si nemôže nárokovať na to, že je nevyhnutne. To však neznamená, že to, čo je kontingentné, nemôže byť činné v mode nevyhnutnosti.

¹⁴ Pozri Lect., na inom mieste: "Igitur oportet quod si sit contingentia in rebus, quod prima causa contingenter moveat causam secundam, vel quod contingenter moveat effectum, ita quod contingentia proveniat ex actione primae causae. Si igitur omnia essent necessaria in comparatione ad primam causam, nihil contingenter proveniret."

¹⁵ Aj Tomáš pozná "quaedam ... quae sunt in potentia Dei vel creaturae, quae tamen nec sunt nec erunt neque ferunt." (Sth. I q.14 a.9, ed. Leon. IV 181b). Tieto non entia v prísnom zmysle, od ktorých musíme odlišiť len dočasne ne-súcna, participujú však ako entia in potentia na similitudo Dei, a preto môžu byť aj obsahmi Božieho vedenia. Pre základnú koncepciu metafyziky však nemajú význam. V každom prípade sa nimi zaoberá filozofická náuka o Bohu ako entia rationis Dei.

Synchronicita alternatívnych možností, z ktorých je uskutočnená iba jedna, je teda konstitutívna pre Scotovu teóriu kontingencie. Neuskutočnená možnosť nie je jednoducho chyba, nedostatok, nič, ale patrí jej ako reálne uskutočniteľnej bezpodmienečný význam v ontológii. Ontologickým zhodnotením oblasti možného je spojená relativizácia oblasti skutočného. Ak pre mnohých scholastikov bola samozrejماً na Aristotela vzťahujúca sa axióma *omne quod est, quando est, necesse est*, tak Scotus odhaľuje jej nevyhnutne necesitaristické konzekvencie. Obratom k logicky možnému, ktoré zahŕňa tak to, čo sa uskutoční, ako aj to, čo sa neuskutoční, zbavuje Scotus to, čo je skutočné, jeho nároku na nevyhnutnosť, ktorý otvorene a najvýraznejšie zastávali megarici a ktorý sa skrýval stále napriek mnohostrannému popieraníu ako implikát ontokozmológie.

III. Vzájomným porovnaním oboch odlišných spôsobov prístupu k problému kontingencie sme chceli ukázať, že sa obe zakladajú na odlišných myšlienkových motívoch. Tomáš včleňuje tento fenomén do schémy väčšej alebo menšej vzdialenosti od pôvodu. Tento pôvod vykladá ako v zmysle *ipsum esse subsistens* ako pôvod súcna, nakoľko je jestvujúcim, tak aj v zmysle nehybného hýbateľa, ktorý je pôvodom fyzikálneho sveta “pod” a “nad” Mesiacom. V súlade s tým sa javí kontingencia iba ako nepravidelný, nedokonalý a deficitný spôsob bytia.

Takýto kozmologický model v pozadí Scotus vo svojom prístupe k problému odstraňuje. Identifikuje “kontingentné” ako určenie “súcna”, a tým ho kladie do roviny pojmov. Rezolúciou pojmov, analýzou jazyka a vypracovaním vlastnej modálnej logiky explikuje obsahový význam disjunktívnej transcendentálie “kontingentný nevyhnutný” v rámci svojho programu modálnej explikácie pojmu “súcno”. Táto obsiahla “ontologika” tvorí jadro Scotovej metafyziky ako náuky o transcendentáliách, metafyziky, ktorá je univerzálnou vedou (*scientia universalis*) nie preto, že sa zaoberá všetkým, ale preto, že sa zaoberá transkategoriami *passiones entis*, ktoré patria súcnu ako súcnu.¹⁶

Avšak ako dochádza v rámci niekoľkých rokov k takejto zmene perspektívy, ktorú sprevádza hlboká prestavba filozoficko-teologickej syntézy? Jeden z najdôležitejších vonkajších impulzov by sme videli v dekréte odsúdení z roku 1277. Odsudzujú s v ňom ako heretické vyslovene také dôležité základné onto-kozmologické pozície ako napr. že bezprostredné účinky Boha musia byť vyvolané nevyhnutne ([8], VI, 25),¹⁷ “že Boh je nevyhnutne pôsobiaca príčina pohybu nebeských telies”¹⁸, “že prvá príčina je najvzdialenejšou príčinou súcien”,¹⁹ “že Boh v účinku druhej príčiny nez môže nič bez

¹⁶ Pozri Duns Scotus, In Met. I prol. N.18 (Opera philosophica III 9): “Necesse est esse aliquam scientiam universalem, quae per se consideret illa transcendentia. Et hanc scientiam vocamus metaphysicam, quae dicitur a 'meta', quod est 'trans', et 'ycos' 'scientia', quasi transcendens scientia, quia est de transcendentibus.”

¹⁷ VI, 25: “Quod deum necesse est facere, quicquid immediate fit ab ipso. Error, sive intelligatur de necessitate coactionis, quia tollit libertatem, sive de necessitate immutabilitatis, quia ponit impossibilitatem aliter faciendi.” Z textuálne-kritických dôvodov uprednostňujeme edíciu Chartularium Universitatis Parisiensis a Mandonnet.

¹⁸ Na inom mieste VI, 31: “Quod deus est causa necessaria motus corporum superiorum.”

¹⁹ Na inom mieste VI, 46: “Quod prima causa est causa entium remotissima. Error, si intelligatur ita, scilicet quod non propinquissima.”

tejto druhej príčiny”.²⁰ Konceptia, ktorá sa pokúša vysvetliť ontologickú modalitu kontingencie pomocou tradičných fyzikálno-kozmozologických schém, po roku 1277 sa javí ako problematická. Vzhľadom na ďalekosiahly význam odsúdení 13. storočia úspech si sľubujúca alternatíva sa nemôže uspokojiť s elimináciou jednotlivých okatých konzekvencií, ale sa musí prispôbiť novým rámcovým podmienkam, v ktorých je veda po roku 1277 možná, a prestavať celý “systém”. Cenou za to je inkompatibilita s modelom predchodcov. Šanca spočíva v obsiahlejšej, nové nároky integrujúcej explikačnej sile.

Nakoľko Duns Scotus modus bytia nekonečnosti, nevyhnutnosti, jednoduchosti, ako aj čisté dokonalosti rozum a vôľu bez obmedzenia pripisuje význačnému *ens* a toto identifikuje s Bohom, natoľko musíme aj jeho ontológiu pomenovať ako ontoteologickú. Avšak v úplne inom zmysle ako Tomášova ontológia, ktorá je ontoteologická preto, lebo je ontokozmozologická. Takýto prechod od ontokozmozologického spôsobu skúmania k “transcendentálnemu” a od extenzionálnej ontológie k intenzionálnej ontologike nemôže byť, zdá sa mi, už viac interpretovaný jednoducho ako rozvinutie, ale treba ho chápať ako diskontinuitu dvoch koncepcií, ktoré nie sú na seba redukovateľné.

LITERATÚRA

- [1] HEIDEGGER, M.: *Co je metafyzika?* Praha OIKOYMENH 1993.
- [2] HEIDEGGER, M.: *Identität und Differenz*. Pfullingen 1957.
- [3] HEIDEGGER, M.: *Einführung in die Methaphysik*. Tübingen 1958.
- [4] HONNEFELDER, L.: “Der zweite Anfang der Metaphysik.” In: Beckmann, J. P. u. a. (Ed.): *Philosophie im Mittelalter*. Hamburg 1996, s. 165–186.
- [5] ZIMMERMANN, A.: *Ontologie oder Metaphysik?* Leiden 1965; (Neuausgabe Leuven 1998).
- [6] FLASHAR, H.: “Aristoteles.” In: *Grundriss der Geschichte der Philosophie (Ueberweg): Antike 3*. Basel 1983.
- [7] SÖDER, J. R.: *Kontingenzen und Wissen*. Münster 1998.
- [8] “Collectio errorum in Anglia et Parisius condemnatorum” (ed. H. Anzulewicz.) In: *Franziskanische Studien 74*, 1992, s. 379–399.

Z nemeckého originálu “Von der Ontokosmologie zur Ontologik”, in: *Philosophisches Jahrbuch 108*. Jahrgang/1 (2001), s. 33–40 preložil Michal Chabada.

²⁰Na inom mieste VI, 35: “Quia deus non potest in effectum causae secundariae sine ipsa causa secundaria.”